

УДК 613(092)

**Мартинова Ірина Станіславівна**

канд. іст. наук, доцент,

в.о. зав. каф. історії України

Харківський національний педагогічний університет

імені Г.С. Сковороди

ORCID 0000-0001-7715-9245

**ВНЕСОК П.М. ЛАЩЕНКОВА У СТАНОВЛЕННЯ САНІТАРНОЇ  
СЛУЖБИ ХАРКОВА**

Мартынова Ирина Станиславовна

канд. ист. наук, доцент

и.о. зав. каф. истории Украины

Харьковский национальный педагогический университет

имени Г.С. Сковороды

ORCID 0000-0001-7715-9245

**ВКЛАД П.М. ЛАЩЕНКОВА В СТАНОВЛЕНИЕ САНИТАРНОЙ  
СЛУЖБЫ ХАРЬКОВА**

Martynova Iryna Stanislavivna,

Phd in History, Associate Professor.

H.S. Skovoroda Kharkiv National

Pedagogical University,

acting head of department

History of Ukraine Department

**CONTRIBUTION P.M. LASHCHENKOV IN THE FORMATION OF THE  
SANITARY SERVICE OF KHARKIV**

**Анотація.** В роботі проаналізовано діяльність П.М. Лашченкова на посаді санітарного лікаря м. Харкова. Об'єктом його наукових і професійних інтересів була гігієна і санітарія, він був одним із перших науковців, що на основі багаторічних досліджень висунув гіпотезу щодо розповсюдження

інфекції повітряно – крапельним шляхом. З'ясовано, що на посаді санітарного лікаря міста Харкова П.М. Лащенко ініціював створення періодичного видання, де фіксувалися всі санітарно – лікарняні проблеми. Без з'ясування і вивчення санітарно – гігієнічного стану міста та його населення не можливо було правильно організувати роботу і накреслити шляхи вирішення проблем. Ним було вперше організовано реєстрацію хворих, уведено формалінову дезінфекцію, спроектовано санітарно – статистичне бюро, засновано санітарну виконавчу комісію, створено склад аптечних товарів. Застосовуючи науковий підхід, П.М. Лащенко виявляв дефекти санітарної організації і розробляв плани по її поліпшенню, добивався збільшення фінансування цієї справи.

**Ключові слова:** санітарний лікар, гігієна, інфекційні хвороби, епідемії, санітарія міста

**Анотація.** В работе проанализирована деятельность П.М. Лащенко в должности санитарного врача г. Харькова. Объектом его научных и профессиональных интересов была гигиена и санитария, он был одним из первых ученых, на основе многолетних исследований выдвинул гипотезу по поводу распространения инфекции воздушно-капельным путем. Выяснено, что в должности санитарного врача города Харькова П.М. Лащенко инициировал создание периодического издания, где фиксировались все санитарно – больничные проблемы. Без выяснения и изучения санитарно – гигиенического состояния города и его населения невозможно было правильно организовать работу и начертить пути решения проблем. Им была впервые организована регистрация больных, введена формалиновая дезинфекция, спроектировано санитарно – статистическое бюро, учреждена санитарная исполнительная комиссия, создан состав аптечных товаров. Применяя научный подход, П.М. Лащенко выявлял дефекты санитарной организации и разрабатывал планы по ее улучшению, добивался увеличения финансирования этого дела.

**Ключевые слова:** санитарный врач, гигиена, инфекционные болезни, эпидемии, санитария города

**Abstract.** The work analyzes the activities of P.M. Lashchenkov as a sanitary doctor in Kharkov. The object of his scientific and professional interests was hygiene and sanitation, he was one of the first scientists, based on many years of research, put forward a hypothesis about the spread of infection by airborne droplets. It was found that in the position of sanitary doctor of the city of Kharkov P.M. Lashchenkov initiated the creation of a periodical, where all sanitary and hospital problems were recorded. Without clarifying and studying the sanitary and hygienic state of the city and its population, it was impossible to properly organize the work and outline ways to solve problems. For the first time, he organized the registration of patients, introduced formalin disinfection, designed a sanitary and statistical bureau, established a sanitary executive commission, and created a composition of pharmacy products. Applying a scientific approach, P.M. Lashchenkov identified defects in the sanitary organization and developed plans for its improvement, seeking to increase funding for this business.

**Key words:** sanitary doctor, hygiene, infectious diseases, epidemics, city sanitation

Другий рік поспіль людство організовує своє існування у надзвичайних умовах – в умовах пандемії коронавірусу. Не так давно масові захворювання – епідемії і пандемії здавалися пережитком минулого, очевидно цей оптимізм привів до ліквідації санітарно – епідеміологічної служби в Україні у 2014 – 2017 рр. Тепер Рада нацбезпеки і оборони України відновила посаду головного санітарного лікаря. Проблема поліпшення організації охорони здоров'я постає особливо актуальною. Надзвичайно актуальними ці питання були й два століття тому, коли у Харкові почалося створення санітарно – епідеміологічної служби, одним із її організаторів був П.М. Лашченков – відомий вчений – гігієніст.

Проблема охорони здоров'я у місті чи не вперше була порушена у фундаментальній монографії Д. І. Багалія і Д. П. Міллера [1]. В радянські часи варто відзначити працю професора С. А. Верхрацького, який звертався до історії діяльності перших лікарів і перших лікарень в Україні, зокрема й у Харкові [4]. Д. Ф. Каракаш досліджував історію охорони здоров'я в Харківській губернії [5]. Масштабним дослідженням стану медичної справи у Харкові є монографія І. Ю. Робака «Організація охорони здоров'я в Харкові за імперської доби (початок XVIII ст. — 1916 р.)» [7], в якій згадується про організацію санітарної служби. Що стосується П. М. Лащенкова, то його діяльність на посаді санітарного лікаря Харкова майже не вивчалася, більше уваги приділено його науковій роботі, особливо в якості гігієніста [2; 9].

Метою статті є аналіз діяльності П. М. Лащенкова на посаді санітарного лікаря м. Харкова.

Санітарну службу в Російській імперії було створено у 1878 році в умовах загрози епідемії чуми. У Харкові було створено санітарну станцію. При Харківській міській думі було організовано міську санітарну раду у складі двох гласних Харківської думи і одного члена управи і посаду міського санітарного лікаря. Першим санітарним лікарем став Михайло Валентинович Томашевський (1878 – 1898) [10]. Санітарна рада була консультативним органом покликаним займатися питаннями санітарного благоустрою міста. В обов'язки санітарного лікаря входило: збирання свідчень про захворюваність і смертність; огляд і вивчення санітарних умов міста; підготовка доповідей щодо різноманітних питань, що надходять у санітарну раду і міську управу від установ і приватних осіб; також санітарний лікар мав контролювати виконання санітарних постанов і доводити до відома поліції і міського управління інформацію про їх невиконання. Лікар мав помічників – санітарного поліцейського і дезінфекторів [7, с. 41].

З 1899 року санітарно – консультативний орган при міській думі став називатися санітарна комісія, а само санітарне відділення міської управи

виконувало в основному паперову роботу, практичною роботою займалося санітарне бюро на чолі з санітарним лікарем [7, с.65-66], посаду якого в цей же рік і обійняв П. М. Лашенков.

Павло Миколайович Лашенков народився у Харкові у 1864 році, його батько Микола Лашенков був священиком, людиною освіченою, він цікавився історією і співпрацював з Харківським історико – філологічним товариством. У 1888 році він закінчив медичний факультет Харківського університету, працював на кафедрі душевних хвороб, потім в медичному департаменті Міністерства внутрішніх справ. В цей час він був відряджений на боротьбу з епідеміями холери в Саратовській і Томській губерніях. Ці відрядження змінили напрямок наукової діяльності П.М. Лашенкова. Об'єктом його наукових і професійних інтересів стала гігієна і санітарія. Після захисту дисертації він працював асистентом на кафедрі гігієни Харківського університету під керівництвом професора І. Скворцова. Стажування П.М. Лашенков проходив у гігієнічних інститутах у Бреславлі у професора Флюге, в Мюнхені у професора Бухнера. По закінченні відрядження він 5 років(1899 – 1904 рр.) працював санітарним лікарем Харкова і завідувачем санітарного відділення Харківського Громадського Управління.

На думку П.М. Лашенкова успіх у боротьбі з різноманітними захворюваннями міг бути досягнутий перш за все за рахунок визначення причин і масштабів проблеми. У 1901 році з ініціативи Павла Миколайовича було засновано щорічне видання «Сведений о врачебно – санитарной организации и эпидемических заболеваниях г. Харькова». Він був не тільки редактором, а й автором більшості статей, нарисів, звітів. Тут публікувалися звіти про діяльність санітарної комісії, санітарної лабораторії, парової дезінфекційної камери, про санітарні обстеження різноманітних підприємств, базарів, готелів, приватних помешкань, притулків, лікарень, про епідемічні захворювання, їх причини і методи боротьби з ними т.ін. [8; 11-13].

У 1901 році ним було розроблено проект діяльності санітарної виконавчої комісії. Під її керівництво запропоновано було перевести санітарне відділення управи, санітарну лабораторію, дезінфекційну камеру, міські амбулаторії дільничих і шкільних лікарів [11, с. 28 - 34]. Також він пропонував збільшити кошти на санвідділення у зв'язку з початком видавництва «Сведений...» та необхідності поліпшення санітарного нагляду. На допомогу санітарному лікарю він пропонував найняти 6 студентів старших курсів з оплатою в 25 крб. на місяць. Місто зростало, необхідно було вести статистику, здійснювати постійно інспекцію місць, де вироблялися предмети споживання, збирати свідчення щодо умов праці і життя робітників, прислуги, взагалі незаможних прошарків міського населення, бо саме це середовище було джерелом розповсюдження інфекційних хвороб [12, с. 307-309], а його рекомендацією було найнято лаборантом Я.Зільбера і збільшено фінансування лабораторії [12, с. 83, 176], після чого вона стала робити різноманітні аналізи. Періодично П.М. Лащенко ставив питання про збільшення штату санітарних лікарів для більш ефективної організації санітарної справи та створення Санітарного бюро для ведення статистики [12, с. 91, 176]. Так було запроваджено карткову реєстрацію заразних хвороб, причому він особисто розробив ці картки.

У 1901 р., лікар Миколаївської лікарні Чеботарьовим порушив питання про влаштування притулку для хронічних хворих. П.Н. Лащенко підтримав цю пропозицію, дослідив проблему і запропонував створити для таких хворих окремий заклад на основі дитячої лікарні, яка в свою чергу не відповідала вимогам повноцінного лікування дітей.

На посаді санітарного лікаря Харкова П.М. Лащенко сприяв вирішенню багатьох проблем міської санітарії. Багато санітарних лікарів користувалися результатами досліджень Павла Миколайовича. У 1901 році в Одесі почалися захворювання на чуму. П.М. Лащенкова було відряджено в Одесу і після повернення він склав план протичумних заходів [12, с. 5; 248-

252]. Для попередження епідемії було запропоновано створити посади двох помічників санітарного лікаря, утворити санітарні піклування, збільшити втричі кількість лікарів і санітарний персонал, розширити повноваження санітарної комісії. Також з ініціативи комісії було прийнято рішення про страхування життя лікарів в разі появи чуми у місті та виділили кошти на будівництво бараків і тимчасових ізоляційних приміщень.

П.М. Лашенков вивчав і інші інфекційні захворювання, особливо ті, що постійно загрожували мешканцям міста, причому з урахуванням місцевих кліматичних, географічних і санітарних умов. Так у доповіді харківському відділу Російського товариства охорони народного здоров'я в 1901 році «Брюшной тиф в Харькове 1885 – 1890 гг.» Павло Миколайович назвав тиф «показником санітарного неблагополуччя міста» [3, с. 4]. Ним було ретельно досліджено причини захворювання харків'ян на цю хворобу, зокрема вказано, що це сезонна хвороба, її поширення залежить від якості води (при цьому вчений докладно описав якість води у колодязях майже всього міста). Була визначена головна причина зараження і міському управлінню рекомендовано серйозно замислитися над влаштуванням каналізації і, поки це не відбулося, над організацією асенізаторської справи. Він також наголошував, що не тільки якість води і відсутність каналізації сприяє поширенню хвороби, а й рівень життя людини і обізнаність з елементарними правилами гігієни і, саме головне, – відсутність «пожежної команди», яка б оперативно реагувала на спалах і могла б його локалізувати. Такою командою Павло Миколайович уважав «лікарняно – санітарну організацію» [3, с. 19]. На його думку її в Харкові потрібно було вдосконалювати і розширювати.

Для контролю над захворюваністю Павло Миколайович запропонував видавати свідоцтва про смерть з позначенням її причини. Також він запропонував поділити місто на санітарні ділянки у відповідності з поліцейськими околотками для зручності здійснення санітарного нагляду, на його думку (яку він направив до Управи) потрібно було вивільнити лікарні

від прийому амбулаторних хворих, для чого збільшити кількість амбулаторних ділянок[12-13].

Поза увагою лікаря і вченого не залишалися проблеми держави. У 1904 році, коли тривала російсько – японська війна, Лащенко П.М. на засіданні Харківського Медичного Товариства запропонував створити санітарний «летючий загін», який мав би сиворотки для допомоги пораненим. Лікар увійшов в комісію по організації загону. У доповіді комісії «Гігієнічні заходи на театрі воєнних дій» пояснювалася необхідність дезінфекції приміщень і одягу поранених, ізоляції хворих, щеплень військовим, допуску санітарних лікарів до перевірки продуктів харчування для поранених і обов'язкова участь лікарів у виборі місця для лазаретів і шпиталів [14, с.133-134]. Того ж року Павло Миколайович описав метод очищення питної води за допомогою гідрата заліза, багато уваги приділив огляду стічної води канатної фабрики, скотобою, фабрики Ж.Бормана та ін. підприємств і описав методи їх очищення. Це був останній рік його роботи на посаді санітарного лікаря Харкова. У 1904 році він був обраний професором кафедри гігієни Томського університету, де працював 20 років, до кінця свого життя. Він пропонував увести в імперії спеціальне законодавство щодо санітарного нагляду в населених пунктах, а також певні санітарні заходи, направлені на очищення стічних вод фабрик і заводів, оздоровлення умов життя і праці населення.

Павло Миколайович був відомим вченим не тільки в Російській імперії, а й за її межами. Різним проблемам гігієни і бактеріології були присвячені більш ніж 70 його наукових праць. Саме в харківський період, у 1899 році він опублікував роботу «К вопросу о предупреждении воздушного заражения». В ній, на основі багаторічних досліджень, він висунув гіпотезу щодо розповсюдження інфекції повітряно – крапельним шляхом. Вчений попередив про небезпеку захворювання таким чином на кір, коклюш, дифтерію, проказу, віспу та туберкульоз. Свої експерименти щодо доказів цієї теорії він продовжив закордоном під час відрядження. Саме тоді він



запропонував закривати під час кашлю рот і ніс та інші профілактичні заходи[9].

Видатним відкриттям харківського періоду також було відкриття та опис у 1900 році стафілокока, як збудника харчових інтоксикацій. В закордонній літературі вважається, що першим про це написав Барбер в 1914 році. Але ж Павло Миколайович опублікував ці свої спостереження ще в 1900 році в спеціальному відбитку для Харківської міської санітарно – бактеріологічної лабораторії, а потім для часопису «Врач» у 1901 році [9].

Після переїзду до Томська вийшла робота «О бактерии убивающем и о тормозящем рост действии куринного белка». В ній Лашенков за 13 років до Флемінга описав бактерицидний агент– лізоцим. Пріоритет Павла Миколайовича був визнаний закордонними вченими.

Працюючи на кафедрі гігієни Томського університету, вчений підготував для студентів і лікарів – гігієністів, що починали свою кар'єру, підручник з гігієни «Руководство по экспериментальной гигиене», який витримав чотири видання і був актуальним до 1950-х рр. [2]. Значну увагу він приділяв питанням організації санітарно – гігієнічної роботи, про що свідчать його праці «Об основах врачебно – санитарной организации городов», «Об институте участковых врачей». «Ближайшие задачи санитарного законодательства в России», «Землеустройство и оздоровление России» [2].

У 1910 році в актовій промові в Томському університеті П.М. Лашенков наголошував: «прежде всего решиться признать, что здоровье населения есть государственное богатство и забота о нем есть дело государственной важности». Він також називає ряд заходів, які мають Оздоровити спосіб життя народу, на його думку, мали наступні заходи: запровадження реєстрації народжуваності, смерті, заходи щодо влаштування кладовищ і встановлення терміну поховання; поліпшення медичної допомоги населенню, організація водопостачання, облаштування нічліжних будинків і притулків, розроблення порядку виготовлення, зберігання і продажу

продуктів харчування; створення органів контролю за дотриманням санітарного законодавства [3;9].

За радянських часів П.М. Лашенков продовжував багато працювати, розробляти заходи щодо боротьби з інфекційними хворобами, постійно наголошував на необхідності санітарно – гігієнічної просвіти народних мас, був значним популяризатором гігієни і санітарії.

Таким чином на посаді санітарного лікаря міста Харкова П.М. Лашенков ініціював створення періодичного видання, де фіксувалися всі санітарно – лікарняні проблеми. Без з'ясування і вивчення санітарно – гігієнічного стану міста та його населення не можливо було правильно організувати роботу і накреслити шляхи вирішення проблем. Ним було організовано реєстрацію хворих, уведено формалінову дезінфекцію, спроектовано санітарно – статистичне бюро, засновано санітарну виконавчу комісію, створено склад аптечних товарів. Застосовуючи науковий підхід, П.М. Лашенков виявляв дефекти санітарної організації і розробляв плани по її поліпшенню, добивався збільшення фінансування цієї справи.

#### Література

- 1.Багалея Д., Миллер Д. История города Харькова за 250 лет его существования (1655-1905). Историческая монография. Х.: Репринт.изд. 1993. Т.2.-982 с.
- 2.Бутягин П. П. Н. Лашенков (некролог). Гигиена и эпидемиология.1925. №5. С. 218-219
- 3.Брюшной тиф в Харькове 1885 -1901 гг. Доклад Харьковскому отделу Русского общества Охранения народного здоровья П.М. Лашенкова. С. – Петербург. Тип. Министерства Внутренних Дел, 1901. 19 с.
- 4.Верхрацький С. А. Сторінки історії медицини на Україні. Матеріали до історії розвитку охорони здоров'я на Україні; за ред. канд. мед. наук К. Ф. Дупленко. К. : Держмедвидав УРСР, 1957. С. 15-57.
- 5.Каракаш Д. Ф. З історії розвитку охорони здоров'я в Харківській губернії - Харківській області. Матеріали до історії розвитку охорони здоров'я на

Україні; за ред. канд. мед. наук К. Ф. Дупленко. К.: Держмедвидав УРСР, 1957. С. 140-181.

6. Об устройстве приюта для хронических и неизлечимых больных Д-ра П.Н. Лашенкова. Харьков. Типография и Литография Н.В. Петрова, 1903. 20 с.

7. Робак І. Ю. Організація охорони здоров'я в Харкові за імперської доби (початок XVIII ст. - 1916 р.). Х.: ХДМУ, 2007. 346 с.

8. Сведения о врачебно – санитарной организации и эпидемических заболеваниях г. Харькова за 1904 год. Х., Вып. VI – XII. 1904. 150 с.

9. Столмаков А.И., Шапиро И.Я. Павел Николаевич Лашенков в истории отечественной эпидемиологии. Врачебное дело. 1954. №8. С.747 - 748

10. Томашевский М. Отчет о санитарных осмотрах г. Харькова 1878 года// Отд. оттиски из «Харьковских Губернских Ведомостей». Харьков, 1879. 28 с.

11. Харьковское городское общественное управление. Санитарное отделение. Сведения о врачебно – санитарной организации и эпидемических заболеваниях г. Харькова за 1902 г. /Под ред. П.Н. Лашенкова. Х.: Типо-литогр. Петрова, 1903. 339 с.

12. Харьковское городское общественное управление. Санитарное отделение. Сведения о врачебно – санитарной организации и эпидемических заболеваниях г. Харькова 1903г. /Под ред. П.Н. Лашенкова. Х.: Типо-литогр. «Печат.дело», 1904. 312 с.

13. Харьковское городское общественное управление. Санитарное отделение. Сведения о врачебно – санитарной организации и эпидемических заболеваниях г. Харькова 1904г. Х.: Типо-литогр. «Печат.дело», 1905. 300 с.

14. Харьковское медицинское общество (1861–1911): очерки его пятидесятилетней деятельности/ под ред. С. Н. Игумнова. Х.: Тип. и литогр. М. Зильберберг и Сыновья, 1913. 539 с.

#### References

1. Bagalej D., Miller D. Istoriya goroda Har'kova za 250 let ego sushchestvovaniya (1655-1905). Istoricheskaya monografiya. H.: Reprint.izd. 1993. T.2.-982 s.

2. Butyagin P. P.N. Lashchenkov (nekrolog). *Gigiena i epidemiologiya*. 1925. №5. S.218-219
3. Bryushnoj tif v Har'kove 1885 -1901 gg. Doklad Har'kovskomu otdelu Russkogo obshchestva Ohraneniya narodnogo zdraviya P.M. Lashchenkova. S. – Peterburg. Tip. Ministerstva Vnutrenih Del, 1901. 19 s.
4. Verhrac'kij S. A. Storinki istorii medicini na Ukraïni. Materiali do istorii rozvitku ohoroni zdorov'ya na Ukraïni; za red. kand. med. nauk K. F. Duplenko. K. : Derzhmedvidav URSR, 1957. S. 15-57.
5. Karakash D. F. Z istorii rozvitku ohoroni zdorov'ya v Harkivs'kij gubernii - Harkivs'kij oblasti. Materiali do istorii rozvitku ohoroni zdorov'ya na Ukraïni; za red. kand. med. nauk K. F. Duplenko. K.: Derzhmedvidav URSR, 1957. S. 140-181.
6. Ob ustrojstve priyuta dlya hronicheskikh i neizlechimykh bol'nykh D- ra P.N. Lashchenkova. Har'kov. Tipografiya i Litografiya N.V. Petrova, 1903. 20 s.
7. Robak I. Yu. Organizaciya ohoroni zdorov'ya v Harkovi za impers'koï dobi (pochatok XVIII st. - 1916 r.). H.: HDMU, 2007. 346 s.
8. Svedeniya o vrachebno – sanitarnoj organizacii i epidemicheskikh zabolevaniyah g. Har'kova za 1904 god. H., Vyp. VI – XII. 1904. 150 s.
9. Stolmakov A.I., Shapiro I.Ya. Pavel Nikolaevich Lashchenkov v istorii otechestvennoj epidemiologii. *Vrachebnoe delo*. 1954. №8. S.747 - 748
10. Tomashevskij M. Otchet o sanitarnyh osmotrah g. Har'kova 1878 goda// Otd. ottiski iz «Har'kovskih Gubernskih Vedomostej». Har'kov, 1879. 28 s.
11. Har'kovskoe gorodskoe obshchestvennoe upravlenie. Sanitarnoe otdelenie. Svedeniya o vrachebno – sanitarnoj organizacii i epidemicheskikh zabolevaniyah g. Har'kova za 1902 g. /Pod red. P.N. Lashchenkova. H.: Tipo-litogr. Petrova, 1903. 339 s.
12. Har'kovskoe gorodskoe obshchestvennoe upravlenie. Sanitarnoe otdelenie. Svedeniya o vrachebno – sanitarnoj organizacii i epidemicheskikh zabolevaniyah g. Har'kova 1903g. /Pod red. P.N. Lashchenkova. H.: Tipo-litogr. «Pechat.delo», 1904. 312 s.

13. Har'kovskoe gorodskoe obshchestvennoe upravlenie. Sanitarnoe otделение. Svedeniya o vrachebno – sanitarnoj organizacii i epidemicheskikh zabolevaniyah g. Har'kova 1904g. H.: Tipo-litogr. «Pechat.delo», 1905. 300 s.

14. Har'kovskoe medicinskoe obshchestvo (1861–1911): ocherki ego pyatidesyatiletnej deyatel'nosti/ pod red. S. N. Igumnova. H.: Tip. i litogr. M. Zil'berberg i Synov'ya, 1913. 539 s.

УДК 94(4):007

**Андрій Сергійович Міносян,**

канд. іст. наук, професор кафедри ЮНЕСКО та соціального захисту

Державний біотехнологічний університет (ДБТУ)

ORCID 0000-0003-3347-5099

**Олексій Михайлович Варипаєв,**

канд. філос. наук, доцент кафедри ЮНЕСКО та соціального захисту

Державний біотехнологічний університет (ДБТУ)

ORCID 0000-0003-0541-9102

## **ПОЛІТИКА УМИРОТВОРЕННЯ АГРЕСОРА В КОНТЕКСТІ РОЗБУДОВИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ**

**Андрей Сергеевич Миносян,**

канд. ист. наук, профессор кафедры ЮНЕСКО и социальной защиты

Государственный биотехнологический университет (ГБТУ)

ORCID 0000-0003-3347-5099

**Алексей Михайлович Варыпаев,**

канд. филос. наук, доцент кафедры ЮНЕСКО и социальной защиты

Государственный биотехнологический университет (ГБТУ)

ORCID 0000-0003-0541-9102

## **ПОЛИТИКА УМИРОТВОРЕНИЯ АГРЕССОРА В КОНТЕКСТЕ СТАНОВЛЕНИЯ УКРАИНСКОГО ГОСУДАРСТВА**

**Andrii Minosian,**

Cand. Sc.( History), prof. UNESCO Chair and social protection